

Б и ђ л и о ѿ е к а „ К а л е н д а р ”

књига 141

Издавач се захваљује
Граду Новом Саду – Градској управи за културу
на финансијској подршци за објављивање ове књиге.

Copyright © 2025 Александар Гајић

Copyright © 2025 за Србију, АГОРА

Ова публикација се у целини или у деловима не сме умножавати, прештампавати или преносити у било којој форми или било којим средством без дозволе аутора или издавача, нити може бити на било који други начин или било којим другим средствима дистрибуирана или умножавана без одобрења издавача. Сва права за објављивање ове књиге задржавају аутор и издавач по одредбама закона о ауторским правима.

Ставови аутора изнети у књизи не изражавају ставове органа који је доделио средства за суфинансирање.

АЛЕКСАНДАР ГАЈИЋ

КЉУЧ ПРЕВРАТА

роман

„Београд није постао никаквом вољом императора, ћудљивом и насилном. Он се свима императорима наметнуо својом нужношћу, својим унутрашњим законом постојања. Није случајно што су се толики народи крвили због овог града што је био назван прагом светих ратова, кућом ратова за веру, најкрвавијим каменом на свеколиком ратишту Европе, најсјајнијим листом турске историје, вратима Истока, капијом Запада. Нешто затвара и отвара то место. Решава ситуације и загонетке, опомиње на борбу, раствара нове видике победе, позива на одбрану, мами на живот. Једном речју: кључ.”

Владимир Велмар-Јанковић, *Поїлед са Калемеїдана*, 1938, стр, 24-25.

ПРОЛОГ

1.

*Београд, Цвијићева улица,
01.30 часова, 13. септембар 2000. године*

Била су потребна два окрета кључем да Сокол Филиповић отвори браву на вратима, повуче кваку и крочи унутра. Уследио је један додир руком по прекидачу крај улазних врата и светло обасја унутрашњост изнајмљеног стана у коме је мајор живео задњих, безмало, годину дана.

Све је изгледало нетакнуто, исто као и рано јутрос када је напустио свој самачки дом: само неколико тањира и шерпи у судопери и једна тренерка пребачена преко фотеље кварице су утисак уредности у иначе скромном, али чистом једноипособном стану.

Једина стварна разлика се налазила у самом Соколу који се, уморног корака, вратио кући. Зато се, инстинктивно, погледа у огледалу које је стајало у предсобљу на зиду: у њему угледа своју помало четвртасту контуру, приказу човека у средњим тридесетим годинама, још увек витку, али на темену проређене косе, бледог лица и са видним подочњацима. Мало ко би у овом човеку у цивилној одећи препознао мајора војне контраобавештајне службе.

Сусрет са непромењеним изгледом стана нешто покрену у мајору те му, док је корачао предсобљем скидајући се, навреше сећања. Живи утисци из претходног дана које је провео у Ужицу и Кремнима, попут каледоскопских слика, мешали су се у његовој глави. Сећао се разговора под сеницом са подофицирима у касарни, Цалетове кафе и запиткивања поручника Исаковића, крезубог осмеха Белог Савића и како га је предусретљиви водник Бранко Ђуричић на крају боравка испратио до испред капије кремманске касарне.

Недавни утисци призивали су оне још раније, од пре пар месеци, када је у овој касарни водио истрагу поводом погибиде војника Цакића на стражи. Низ догађаја га је одвео пут откривања стране обавештајне ћелије инфилтриране у ово село подно Таре која је смерала да дође до скривених записа проте Захарија Захарића о прорицањима његовог кума, Митра Тарабића. На крају су записи Креманског пророчанства враћени у посед војне службе, али је Мина Пашић, тачније жена која се крила иза овог идентитета, а која је водила ову обавештајну ћелију, успела да му умакне. Иза ње је, поред једног погинулог војника, живот изгубило још једно страно лице, а двоје је било озбиљно озлеђено, међу којима је и један од подофицира креманске касарне – водник Горан Станић.

Помисао на Станића додатно жацну мајора Сокола. Поподневни боравак у Кремнима све време је мутила једна ствар: то што је, мада окружен драгим лицима, мајор био принуђен да прикрива прави разлог свог поновног доласка у Кремна, односно Ужице. Наиме, обилазак Станића смештеног у Општу болницу у Ужицу, где се овај налазио на рехабилитацији након неколико успешних операција кичмених пршљенова изведених на ВМА у Београду, није био подстакнут само хуманошћу и бригом, већ и службеним разлозима. Након што су оператици Управе безбедности током јула и августа од мештана прикупили све могуће податке који би могли да допринесу расветљавању правог идентитета Мине Пашић, процењено је да се Станић довољно опоравио да би се, кроз разговор, и од њега могло сазнати нешто о његовој бившој љубавници. Шефови у Управи видели су мајора Сокола као логичан избор да обави овај информативни разговор. Горан Станић га је, додуше само на кратко, упознао у данима истраге пре свог повређивања, али је веровао да је мајоровим ургирањем добио ванредну лекарску негу и хитну операцију у Београду, због чека му је дуговао захвалност. Да је ова захвалност била снажно изражена, сведочиле су и колеге из креманске касарне које су Станића редовно обилазиле у ужичкој болници.

Мајора прожеше жмарци када се сети трена када је угледао Станића у својој болничкој соби, окруженог физијатрима.

Сачекао је да заврши своје преподневне вежбе па је, тек када је овај остао сам, ушао у његову болничку собу и примачао столицу његовом кревету. За узврат је добио један искрени и помало мученички осмех озлеђеног водника.

Дуго су разговарали. Прво су потанко причали о Станићевом здравственом стању, напретку при рехабилитацији и прогнозама о пуном опоравку. Затим су прешли на причу о његовој породици и колегама са посла – уговорцима из креманске касарне. Након договора о ономе што пацијент још потребује за свој даљи боравак у болници, мајор вешто поче преусмеравати разговор у време пре повређивања, полако се примичући својој скривеној намери – разговору о Мини Пашић.

Када ју је мајор први пут споменуо, Станићевим лицем се разли болна сенка, али прихвати разговор. Недуго потом, након још једног помињања имена жене у коју је био несрећно заљубљен, из њега провали бујица речи. Мајор га пусти да прича слободно, без прекидања, само повремено убацујући по које кратко питање.

Станић се, горко се смејући и проклињући и себе и њу, сећао где и како су се упознали прошле јесени. Причао је како је често обигравао око „Сове”, Мининог локала, све док се није приближио газдарици. Затим је говорио о првим месецима њихове – како се касније испоставило – трагичне везе, као и о првим трзавицама и сукобима. Из сваког присећања издијала је јасна водникова спознаја да је био систематски обмањиван и искоришћаван. Мајора је, наравно, занимало колико је Мина у овим месецима одсуствовала из Кремана, ко је у њеном одсуству водио локал, са ким се чула и видела у Станићевом присуству, да ли је спомињала неку родбину.

Горан Станић је, и то тренутно, давао веома прецизне одговоре. Мина је, по његовом сећању, доста често одсуствовала: тачније, на сваких десет дана до две недеље, напуштала је Кремна и ишла за Београд где се задржавала по пар дана, увек са причом да иде да обиђе тетку која је у годинама и која је, такође, удовица. Станић, наравно, никада није чуо ни видео тетку, нити му је Мина говорила о томе како се тетка зове, ни где тачно живи. Пар

пута је у Станићевом присуству примала телефонске позиве непознатих лица, али се није упуштала у разговоре уз образложење да ће се касније чути са оним ко ју је звао. Да ли је и са ким касније причала – Станић то није знао. Било му је само јасно да Мина свој ранији живот љубоморно чува од човека са којим је ушла у везу. Станић је то тада тумачио чињеницом да је недавно остала удовица и да га је, као знатно млађег, желела поштедети својих фамилијарних проблема. Сада му је постало јасно да је био у заблуди.

Следећи део разговора тицао се Мининих навика: када устаје и леже, колико троши, шта воли да једе и да обуче, има ли неке хобије, да ли је шта коментарисала из света политике, да ли му је причала нешто упечатљиво о свом пређашњем животу у иностранству и евентуалним путовањима... Мајора су посебно интересовале Минине уметничке склоности, с обзиром на то да је добро памтио како је била уредила ентеријер свог локала. Горан Станић му ту није био од велике помоћи јер се слабо разумео у ове ствари, баш као и у тему везану за окултна интересовање своје донедавне љубавнице. На ова питања само је жмиркао и скретао поглед, покушавајући да се присабере.

Укупно узевши, исход готово двосатног разговора био је изразито мршав. Водник Станић је, испоставило се, мало шта знао о стварној Мини. Приче о њеном наводном животу са покојним мужем, Војом Пашићем, били су пуне општих, очигледно измишљених места; друге ствари, везане за живот у иностранству, Мина је вешто ескивирала, изузев оне сувише уопштене о животу у Амстердаму и туристичким лепотама Париза. Сваку иоле конкретнију причу о својој фамилији она је, такође, изврдавала. Спомињање тетке у Београду мајору је деловало тек као покриће за релативно честа и дуга одсуствовања из Кремана. Једино што је мајору било вредно помена везано за фамилијарне односе власнице „Сове”, била је Станићева анегдота из времена почетка њиховог забављања. Наиме, на једно Станићево питање да ли она као удовица има проблем да буде са човеком који ради у војсци, Мина је, по водниковом сећању, узвратила са шеретским осмехом и речима: „Ма, какви... Знам ја

добро како треба са људима у униформи! Испекла сам ја добро занат са људима те феле. Чак и сувише добро!” Станићу није промакло како је, упркос осмеху, задњу реченицу пропратила сета у Мининим очима.

Тајанственост Мининих одговора беше мајору добро знана. Подсећала га је на њихов први разговор у „Сови” када је она алуцирала на симболизам сове и сокола и, изненада, изазовно упитала мајора: „Шта мислите, ко је јачи у евентуалном дуелу, соко или сова?” Због тога мајор добро упамти овај детаљ о Минином добром познавању људи у униформи. Био је то мршав податак – али ипак некакав податак.

Тек на самом крају разговора, мајор се осмели да постави питање о Мининим сексуалним склоностима. Први пут направивши дужу паузу, после уздаха, Горан Станић се одважи да и по овом питању пружи искрене и, колико је у стању, подробне одговоре. Али, није му то ишло лако. Причао је, са дозом стида, како је газдарица „Сове” право „чудо у кревету”, да никада ни са једном раније није окусио ни део задовољства које му је Мина редовно приређивала. Говорио је мајору како је газдарица била у стању да додиром или пољупцем пробуди у њему неке „жлезде” и по први пут осети степен узбуђења за које до тада није ни слутио да постоји, а, напомињао је (не без дозе сујете), да он са својих двадест и кусур година „и није баш да је био без искуства са женама”. Мајор ове приче прихвати са резервом, видевши да, упркос отрежњењу, у Станићу још увек постоје трагови некадашње фасцинације својом љубавницом. Поред тога, мислио је у себи мајор, разлика не само у годинама већ и у љубавном искуству, упркос водниковом бусању у груди, сигурно је доприносила утиску о преувеличаној сексуалности његове бивше партнерке.

На крају посете, при мајоровом изласку из болничке собе, а након што су се поздравили, водник Станић му добаци, са грлом пуним очајања:

„Пронађите је, мајоре Филиповићу! Молим Вас... И зауставите је!”

„Хоћу”, одговори овај, окренувши се уназад ка болничком кревету.

„Али како? Како да јој уђем у *йраї*?” – са овим питањем на памети мајор, преморен од целодневног издивања и рада, утону у дубок сан.

2.

*Београд, Цвијићева улица,
08.35 часова, 13. септембар 2000. године*

Одговор је стигао сам, у виду јутарње звоњаве мајоровог телефона.

Након тренутка оклевања, Сокол се придиже из кревета, одбаци јастук иза својих леђа и усмери поглед ка мобилном телефону који је стајао уз узглавље кревета, на комоди. Прво погледа време: пола девет. Затим погледа ко га зове: број је био непознат. Одлучи да се јави.

„Да?”

„Господине мајоре, Ви сте? Овде Марковић, Александар, не знам да ли ме се сећате из Кремана?”

„Марковић из Новог Сада, звани Судија! Ко би заборавио делију као што си ти?”, узврати Сокол, сетивши се намах да је јуче у Кремнима сазнао од водника Ђуричића да му је војник Марковић, уочи свог „скидања” из војске, тражио мајоров телефон и да му је овај изашао у сусрет. „Којим добром, Александре?”

„Није добром, већ из невоље, господине мајоре! Нешто ми се десило због чега сам морао хитно да Вам се јавим...”

„Реци, шта је посреди?”

„Морамо се хитно наћи! Видео сам је. Јуче!”

„Кога си видео?”

„Њу! Мину. Мину Пашић!”, све плаховитије стаде зборити дојучерашњи војник.

„Мину Пашић? Јеси ли сигуран у то што причаш? А где си је видео?”

„Овде у Новом Саду! Јуче! И још једном пре тога, исто овде код мене, непосредно пре него што сам се вратио у војску да се дефинитивно скинем!”

„Где си ти сада?“, упита мајор.

„Ево ме на међуградској аутобуској станици, покрај 'Хало' говорнице. Узео сам малочас карту за Београд. У пет до девет, 'Ласта', аутопутем. Кажу да ћу око пола једанаест бити на 'БАС' станици, доле у Савској. Желео бих да се хитно видимо! Не знам никог другог коме бих смео да испричам шта ми се десило..."

„У реду, у реду!“, и сâм потискујући нарастајуће узбуђење у свом гласу, узврати му мајор. „Где хоћеш да се нађемо? У центру? Око једанаест, је ли ти одговара?"

„Најлакше би ми било да се нађемо у башти хотела 'Москва', чим се успнем Балканском улицом..."

„Онда је све јасно. У једанаест, у 'Москви'!", закључи мајор разговор.

„Договорено. Видимо се!", чуо се одговор са друге стране линије.

Тек што је прекинуо везу, мајор се усправи и, у атлет мајици и доњем делу пиџаме, крочи ка прозору са спуштеном ролетном, па, подижући ролетне са намером да припусти зраке светла у своју спаваћу собу, другом руком поново употреби телефон.

„Хало, Вова...? Шта радиш?", промрмља мајор и, мада је пречуо одговор, мало застаде, а затим продужи: „Добро, добро! Него слушај, требаш ми хитно... Буди у једанаест у башти 'Москве', да ми правиш друштво. Управо ми се јавио један од момака кога сам упознао летос у Кремнима, за кога чисто сумњам да прича којештарије... Каже да ју је јуче видео, у Новом Саду. Изгледа да смо коначно набасали на свеж траг!"

3.

Београд, Цвијићева улица,
09.00 часова, 13. септембар 2000. године

Умивање, бријање, брзински доручак, облачење... Рутина војничког позива створила је од мајора човека који се брзо спремао за покрет. И већ када је изгледало да ће да крене напоље, Сокол застаде на средини дневне собе и, уместо да са чивилука у предсобљу узме јакну, крену пут писаћег стола да упали свој рачунар.

„Пентијуму” је требало неко време да подигне систем. Мајор седе пред рачунар на чијем се десктопу указаше бројне иконице, отвори фолдер „радно” и кликну на усамљени *wav* фајл. Затим упали звучнике како би се, пред излазак, још једном подсетио снимка који је већ толико пута слушао задњих дана.

Разговор који је чуо вратио га је две недеље уназад, када је, у Школи безбедности у Панчеву, у канцеларији генерала Касаша први пут чуо овај тонски запис.

„Ово смо пре пар дана добили од једне пријатељске службе...”, шапатом му је објаснио генерал пре него што су се са звучника разабрале прве речи. Мајор климну главом и начуљи уши.

„Сијурни сће да је баш двадесет четири најповољнији датум за изборе?”, прво се зачуло питање изговорено шушкавим женским гласом који је мајору био добро познат са телевизије.

„Астиролошке позиције указују на двадесет и четири као најповољнији. А то је, колико сам чула, и тринаестодесетодесет од председничкој услона”, одговори други, дубљи женски глас, на чије се прве речи мајор најези, јер га истог трена препозна.

„Мина. Мина Пашић!”, пролете му кроз свест.

„Онда ћемо да ја јурамо”, поново се огласи шушкави глас.

„Ефекат избора дајума, већ сам вам објашњавала, може се појачати њоседним, хм... радњама. А нарочито оним које укључују крв... Од крви нема јачеј симбола!”

„Било чије или нечије њоседно?”

„Најбоље оној који везује дођаје од њре ѡринаест ѡгодина са оним који сѡижу! Оној који је изневерио и који ѡреба за ѡо да ѡлаѡи”, појасни дубљи, одлучни глас којим се завршавао снимак.

Генерал Касаш кликну мишем да угаси аудио-плејер и додаде:

„Господа која су нам доставила снимак тврде да је он направљен у Дирекцији ЈУЛ-а, крајем јуна, приликом посете неких астролога председниковој супрузи. Један од њих, како смо успели накнадно да проверимо, осим по фризури веома подсећа...”

„На Мину Пашић”, надовеже се мајор Филиповић. „Тај глас је немогуће заборавити!”

Генерал једва приметно климну главом, устаде, обиђе око свог радног стола и искорачи до комоде на којој су стајале дневне новине. Извуче једне међу њима, стави их на сто и, бацајући летимичан поглед насловну страну, продужи:

„У светлу онога што се дешава последњих дана, овај снимак је више него индикативан! Зато су нам га *наше колеѓе са истѡка*, преко посредника, и дале. Шта ви кажете на све?”

Мајор погледа насловну страну дневних новина на којој је стајао наслов: „Где је нестало Иван Страмболић?” У поднаслову је писало: „Шести дан од нестанка бившег председника председништва Србије”.

„Не знам шта да кажем! Једино у шта сам сигуран је да треба појачати потрагу...”

„Управо зато сам Вас и звао”, настави генерал. „Донета је одлука да се формира мала оперативна група која ће прикупити све податке о Мини и интензивирати потрагу.”

Мајор Сокол у знак сагласности климну главом.

„Нека Васиљев, који је ионако у вашој групи, остане са вама. Остале оперативце сами изаберите. Сматрајте да од данас за вас нема другог задатка него да овој госпођи уђете у траг и приведете је пре него што направи још белаја.”